

Carl E. Schorske

Politik og fadermord i Freuds Drømmetydning

Elektronisk version af artikel i
K&K 49 (1984) © by Forlaget Medusa

Fin-de-siecle Vienna, Carl E. Schorskens bog om politik og kultur i århundredeskiftets Wien, er kommet i rette tid (1980 på Alfred A. Knopf, New York, paperback-udgave Vintage Books smst. 1981). Udgangspunktet for arbejdet med dette stof, som har strukket sig over to årtier, var Schorskens beskæftigelse med det moderne Europas kulturhistorie. Det viste sig at være vanskeligt at få et samlet greb om de kulturelle strømninger fra slutningen af forrige århundrede, og da Schorske henvendte sig til kolleger i de forskellige fag for at få hjælp, blev han slået af en dobbelt bevægelse: Den historiske synsvinkel var kommet i miskredit og de enkelte akademiske discipliner isolerede sig indbyrdes. Disse tendenser havde en bredere baggrund nemlig den kolde krigs underminering af de liberale og radikale traditioner, som havde været fremtrædende blandt intellektuelle siden mellemkrigstiden. Samtidig viste der sig en voksende interesse for de kulturelle strømninger, som havde deres udspring i Wien omkring århundredeskiftet, ikke mindst psykoanalysen. I kort begreb et skift i menneskeopfattelsen fra det rationelle menneske til det psykologiske menneske, som samtidig indebar en afsnøring af det historiske og fremadrettede samfundsmæssige perspektiv.

Hovedsynspunktet i bogen er, at det liberale borgerskabs politiske nederlag er baggrunden for de forskellige kulturelle strømninger, som skildres i bogens syv kapitler: Schnitzler og Hofmannsthal i litteraturen, udviklingen i arkitektur og byplanlægning og diskussionen herom, Freuds psykoanalyse (det er det kapitel som er oversat i det følgende), malerkunsten (Gustav Klimt og Oscar Kokoschka), Schönbergs musik m.m. Et af kapitlerne drejer sig om udviklingen af en "mere skinger toneart" i det politiske liv, anti-semitisme, stortysk nationalisme, zionismen. Det er således et bredt billede af forholdet mellem politik og kultur, der rulles op.

Emnet har interesse i sig selv som et af de vigtigste udgangspunkter for det tyvende århundredes kultur. Men også som et eksemplarisk mønster. Ganske vist gentager historien sig ikke, men det der kunne tage sig ud som en politisk farce i Wien blev senere tragedie i Tyskland: Hitler hentede inspiration fra de to centrale anti-liberale og anti-semitiske politikere i Wien (Schönerer og Lueger).

Ofte de tendenser i den kulturelle selvforståelse, som Schorske fandt omkring sig i halvtredsernes U.S.A., er under den nye kolde krig igen blevet aktuelle.

Peter Madsen

Gådemesteren der fandt nøglen til menneskets situation i historien om Oedipus elskede også vittigheder. Da den stadig ukendte Dr.

Freud i en alder af femogfyrre år endelig fik tildelt stillingen som professor, rapporterede han begivenheden til en ven i bedste journalistiske stil. Han beskrev sin forfremmelse som en politisk triumf: "Den offentlige begejstring er enorm. Blomster og lykønskninger strømmer ind, som om seksualitetens rolle pludselig var blevet anerkendt af hans Kongelige Majestæt, drømmetydningen var blevet bekræftet af Ministerrådet, og nødvendigheden af den psykoanalytiske hysteriterapi var blevet vedtaget i Parlamentet med to tredjedeles flertal".¹

Det er et muntert gøglebillede, typisk for Wien: de politiske magthavere falder på knæ for Eros og drømmene.

"Hvor han siger en vits, skjuler der sig et problem." I *Drømmetydning*, som udkom to år før denne spøgefulde erklæring, havde Freud fastslået sit vigtigste princip til forståelse af drømmens problemer - "drømmen (er) en ønskeopfyldelse." Da han i 1902 skrev således, var han i gang med at samle materiale for at vise, at den samme regel gjaldt for vitser. Han tilføjer: "Men af og til kommer gennem vitsen også problemets løsning for en dag."²

I sin tilstand af opstemthed over forfremmelsen nøjedes Freud ikke med at læne sig tilbage i tilfredshed over anerkendelsen af sin indsats. I stedet gav han sin fantasi frit løb til at fremtrylle et dejligere paradis. Spøgefuldt udkastede han en velordnet parlamentarisk samfundsorden, forenet i støtte til hans uortodokse videnskab om Eros. Hans tænkte parlament, som samlede to tredjedeles flertal i en erklæring om psykoterapiens nødvendighed overfor hysteri, var naturligvis en præcis omvendning af tidens politiske virkelighed. I 1902 var det østrigske Rigsråd så fortabt i politisk hysteri, at det var ude af stand til at finde et simpelt flertal for nogen som helst lovgivning (for slet ikke at tale om to tredjedeles flertal).

Der er ingen grund til at antage, at den politiske lammelse som sådan optog Freud i nævneværdig grad i 1902. Det der plagede ham var både mere og mindre specifikt: hans forhold til hele det politiske system, herunder dets akademiske bestanddele og konsekvenser. Det var her hans vits opfyldte hans ønske - ønsket om at få de politiske magthavere til at falde til føje - "gennem vitsen (kommer) også problemets løsning for en dag". Sådan som Freud håndterede vitsen, blev de politiske magthavere hverken undermineret eller splittet, men tværtimod på mirakuløs vis harmonisk forenet i anerkendelsen af hans teoriers gyldighed. Således fejrede Freud i fantasien en sejr over politikken, den del af livet han i sin ungdom havde forventet sig mest af og i sin manddomsalder lidt mest under.

I dette brev hvor den nybagte professor muntert udbasunerede sin triumf, gav han også udtryk for tvivl og skyld. Freud følte, at han kunne have opnået professoratet tidligere, hvis han havde arbejdet mere for sin egen sag. "I hele fire år havde jeg ikke indskudt et ord om det", skrev han til sin ven Wilhelm Fliess. Først da han var færdig med *Drømmetydning* havde han besluttet at "tage de nødvendige skridt" i forhold til sine overordnede. Men at gøre dette satte ham i et moralsk dilemma - "at bryde med mine store betænkeligheder" mod at dyrke de magtfulde. Efter at han fornuftigvis var begyndt at gøre opmærksom på den akademiske anerkendelse, han følte man skyldte ham, fandt han sin succes besmittet af skyldfølelse. Hans professorat antog en tvetydig karakter; på den ene side var det udtryk for hans fornufts sejr; på den anden side for hans kapitulation over for en autoritet som han afskyede. "Jeg har erfaret, at den gamle verden regeres af autoritet, på samme måde som den nye regeres af dollaren. Jeg har for første gang bøjet mig for autoriteten."³

Freuds muntre fantasi havde opbygget hans forfremmelse til en politisk triumf, mens hans samvittighed nedgjorde den til en overtrædelse af hans moralbegreber. Bag fantasiens og samvittighedens modsatrettede reaktioner på den længe ventede faglige succes lå Freuds livsvarige kamp med den østrigske sociale og politiske virkelighed - som videnskabsmand og jøde, som borger og søn. I *Drømmetydning* gav Freud denne kamp både den ydre og indre, sit fyldigste, mest personlige udtryk - og på samme tid overvandt han den ved at udtænke en epokegørende fortolkning af den menneskelige oplevelsesverden, hvor politik kunne reduceres til ledsagefænomen for sjælelige kræfter. Jeg vil forsøge at fremdrage noget af det materiale i bogen, som kaster lys over den del af psykoanalysens tilblivelse, der er anti-politisk.

I

Drømmetydning optog en speciel plads i sin forfatters hjerne og bevidsthed. Han betragtede bogen både som sit mest betydelige videnskabelige arbejde, grundstenen i hele sit værk, og som det der bragte ham i smult vande personligt, gav ham styrke til igen at give sig i kast med et problemfyldt liv. Selve værkets struktur afspejler denne dobbelthed. På overfladen er det organiseret i overensstemmelse med sin funktion som videnskabelig afhandling, hvert kapitel

og hver del fremstiller systematisk et aspekt ved drømmene og deres fortolkning. Freud underordnede udtrykkeligt bogens personlige indhold under denne videnskabelige struktur, idet han betegner de drømme og erindringer som udgør indholdet som blot "materiale ved hjælp af hvilket jeg illustrerede drømmetydningens regler."⁴ Men ved nærmere undersøgelse viser der sig en anden dybdestruktur i værket, som strækker sig imellem forfatterens enkeltstående drømme og udgør en ufærdig, men selvstændig underintriage, hvis materiale er personlig historie. Man kan forestille sig Augustin indflette sine *Bekendelser* i *Om gudsstaten*, eller Rousseau integrere sine bekendelser som en underbevidst handling i *Discours sur l'Inégalité* - således er Freuds fremgangsmåde i *Drømmetydning*. Gennem den videnskabelige afhandlings synlige struktur fører han læserne gennem det ene systematiske kapitel efter det andet frem til den psykologiske analyses mest forfinede højdepunkter. Gennem den usynlige personlige beretning fører han os nedad, drøm for drøm, ind i sit eget begravede selv's underjordiske afkroge.

Det er denne anden søgen, en *recherche du temps perdu*, som især må interessere historikeren. Ved blot at følge drømmene i den orden de bliver præsenteret bliver man opmærksom på tre lag i en psyko-arkæologisk udgravning: et fagligt, et politisk og et personligt. Disse lag svarer også omtrentligt til faser i Freuds liv, som han præsenterer i omvendt tidsfølge i *Drømmetydning*. Det faglige ligger stort set i hans nutid; det politiske i hans ungdom og barndom. Dybest af alle, både hvad angår tid og psykisk rum ligger det personlige lag, som leder tilbage til den tidlige barndom og det ubevidste, hvor infantile oplevelser stadig lever.^o Således fungerer Freuds drømme som Ariadnes tråd, som vi kan følge skridt for skridt nedad til instinkternes rige.

De elementer der forekommer i drømmearrangementet som tre klare lag var også bestanddele i en ødelæggende krise Freud oplevede i 1890'erne. De frustrationer der havde forfulgt ham i hans fag fra karrierens begyndelse havde i 1895 fremkaldt en bitterhed, der grænsede til desperation. Skønt Freud ønskede at være forsker, var

^o Fremstillingen af drømmene følger naturligvis ikke deres faktiske kronologi, ej heller rækkefølgen i Freuds selvanalyse. Det grundlæggende arbejde omkring disse kronologier er blevet gjort af Didier Anzieu, *L'Auto-analyse* (Paris 1959). Freud fortolker heller ikke nogen af sine drømme udførligt i *Drømmetydning*. Han benytter dem snarere som elementer i en rekonstruktion af egne erfaringer henimod en meningsfuld personlig historie, som kan retfærdiggøre både hans liv og hans nye videnskab.

han tidligt blevet tvunget ind i en karriere som læge på grund af pengemangel. Han havde ganske vist med lethed opnået et højt værdsat forskningsstipendium til Paris i 1885 og kort efter en stilling på et universitetshospital, hvor han havde klinisk materiale til rådighed til undervisning og forskning. Men Wiens børnehospital, som han var tilknyttet i ti år efter 1886, gav ham kun ringe mulighed for at forske og endnu mindre prestige. Forsøg på at forandre dets status til en undervisningsklinik under universitetet mislykkedes. Det der virkelig irriterede og ydmygede Freud var, at det ikke lykkedes for ham at blive professor. Den lange ventetid - sytten år i alt overfor normen i det medicinske fakultet på otte år - føjede et tilsyneladende akademisk nederlag til hans intellektuelle isolation, faglige frustration og sociale ubehag.⁵

Den mere generelle baggrund for Freuds frustrationer var en atmosfære der sydede af næsten permanent politisk krise. Som en af landets digtere bemærkede, syntes Østrig-Ungarn i det nittende århundredes sidste fem år at tjene som "en lille verden i hvilken den store holder sine generalprøver" - generalprøver på Europas sociale og politiske opløsning.⁶ Det habsburgske kejserdømme var ved at falde fra hinanden indefra, som Europa var det internationalt - vertikalt var opdelingerne nationale, horisontalt var de klassemæssige og ideologiske. Indtil halvfemserne havde de stridende politiske kræfter været de klassiske - liberalisme overfor konservatisme. Men nu havde de lavere sociale lag fået tilstrækkelig styrke til at udfordre de ældre elites magt. Ud af arbejderklassen sprang socialismen; den lavere middelklasse fostrede både ondartet nationalisme og kristen socialisme. Wiens nederlag til Karl Luegers antisemitter ved valget i 1895 var et bedøvende slag for de grupper, der bar den liberale kultur, jøder som ikke-jøder. Racefordomme og nationalt had, som de havde troet fordrevet af fornuftens klare lys og almindelige retsregler, genopstod med frygtindgydende styrke, som "fremskridtets århundrede" var ved at rinde ud.⁷

I kraft af familiebaggrund, overbevisning og etnisk oprindelse hørte Sigmund Freud til den gruppe der var mest truet af de nye kræfter - Wiens liberale jøder. Skønt han ikke - eller rettere ikke længere - var et politisk menneske, iagttog Freud med ængstelig interesse det Nye Højres fremgang mod magten, både i Østrig og andre steder - især i Frankrig under Dreyfus-affæren. Karl Lueger var hans *bête noire*; Émile Zola, forfatteren som kæmpede for Dreyfus, hans politiske helt.⁸

Freud følte snerten af den genopståede antisemitisme uden at

behøve at engagere sig specielt politisk. Den berørte ham, hvor han allerede var såret - i hans profession. Akademiske forfremmelser af jøder i det medicinske fakultet blev sværere i kriseårene efter 1897. Freud gengav på ironisk, sammentrængt bureaukratsprog det svar en anden jødisk kollega, der ventede på forfremmelse havde modtaget fra en højt placeret embedsmand, nemlig at "under den øjeblikkelige konjunktur ville ministeren næppe foreløbig være i stand til...(at ignorere) konfessionelle hensyn..."⁹

Som reaktion på sine faglige og politiske frustrationer trak Freud sig tilbage socialt såvel som intellektuelt. Han bevægede sig flere trin ned ad den sociale rangstige fra de dele af den medicinske og akademiske intelligentsia, som han havde skaffet sig indpas i i firserne, til et mere ydmygt lag af almindelige jødiske læger og forretningsmænd, som ganske vist ikke kunne hjælpe eller fremme hans videnskabelige undersøgelser, men som heller ikke truede eller tog modet fra ham. I 1897 meldte Freud sig ind i B'nai B'rith, det jødiske broderskab, et behageligt fristed, hvor han uden spørgsmål blev accepteret som person og uden udfordring respekteret som videnskabsmand.¹⁰

Jo mere Freuds ydre liv var kørt fast, desto mere højtflyvende blev hans ideer. Han begyndte at frigøre psykiske fænomener fra de anatomiske fortøjninger, som samtidens videnskab havde fæstnet dem til. Hans ideers spekulative dristighed, som f.eks. teorierne om neurosernes seksuelle ætiologi, bidrog til hans kølige forhold til netop de mænd, hvis støtte var nødvendig for hans professionelle fremgang. Freuds intellektuelle originalitet og faglige isolation styrkede hinanden.

Den tredje dimension i Freuds krise i halvfemserne var personlig og havde at gøre med hans fars død. "Den vigtigste begivenhed, det bitreste tab i et menneskes liv," var Freuds vurdering. Hvad dette udsagns generelle gyldighed end er, passede det under alle omstændigheder på Freud. Hans fars død i 1896 kom på et tidspunkt, hvor den måtte forstærke Freuds andre vanskeligheder. Hans drømme og analysen af dem gør det klart, at hans psykologiske kriser over faderens død udviklede sig til én, der involverede faglig fiasko og politisk skyldfølelse. For at bortmane sin faders ånd måtte Freud enten som Hamlet, bekræfte det politiske niveaus forrang ved at fjerne, hvad der var råddent i Danmarks rige - opfylde sin borgerpligt - eller neutralisere politikken ved at reducere den til psykologiske kategorier - leve op til den intellektuelle udfordring.

II

Lad os nu vende os til *Drømmetydning* for at se, hvordan Freuds tredobbelte krise og hans videnskabelige arbejde forholdt sig til hinanden. I kapitel 2, det første væsentlige kapitel i bogen, udviklede Freud sit grundlæggende analytiske princip, at en drøm er en ønskeopfyldelse. Han gjorde dette ud fra et personligt materiale, idet han opbyggede en udførlig mønsteranalyse ved hjælp af én eneste af sine egne drømme, drømmen om Irmas injektion. Skønt Freud var klar over dens mange dimensioner, fortolkede han her Irma-drømmen temmelig snævert som udtryk for pinslerne i sit helvedes første kreds - faglig frustration og manglende selvtilid.¹¹

Det var den dimension, der havde størst chance for ikke at møde modstand hos hans læsere. I kapitel 4 gik Freud over til at forfine og således omdefinere sit første princip, så det kom til at lyde: "Drømmen er den *forklædte* opfyldelse af et *undertrykt* ønske." Han udvalgte igen en af sine egne drømme for at anskueliggøre dette forhold, drømmen om onkelen med det gule skæg. Drømmen sagde intet på det uskyldige, meningsløse overflade-niveau, men analysen af den viste Freud de upassende moralske konsekvenser det havde, at politiske forhold stillede sig i vejen for hans faglige ambitioner. Hans drømmeønske var at opnå en magt, der kunne fjerne hindringerne for hans karriere. Som beskrevet af ham indeholdt drømmen et politisk ønske om at "sætte sig i ministerens sted", så han kunne fjerne sine konkurrenter og forfremme sig selv til professor.¹² Drømmen afslørede også et forklædt ønske om enten ikke at være jødisk, eller at have magt til at eliminere jødiske rivaler. I dette tilfælde fungerede en politisk ambition som middel for faglig selvudfoldelse. Eller der viste sig som resultat af Freuds psykoarkæologiske udgravningsarbejde at ligge et politisk ønske som en dybere realitet under det faglige.

Freud fremførte meget passende politiske analogier for at forklare det forvrængningsprincip, som han fandt var kendetegnende for drømmen om onkelen med dens latente politiske ønske. Han foreslog, at drømmetankerne står overfor det samme problem i den drømmendes psyke, som "den politiske skribent der har ubehagelige sandheder at meddele magthaverne." Hvis censoren er streng, må skribenten "skjule sine stødende udtalelser under en eller anden tilsyneladende uskyldig forklædning". Ligesom der er to samfundsmæssige magter, hersker og folk, hævdede Freud, således er der to psykiske magter - "af hvilke den ene bringer et ønske til udtryk, medens den anden udøver en censur over dette drømmeønske og

gennem denne censur fremtvinger en forvrængning af dets ytring". Den samfundsmæssige model gav Freud en analogi, som kunne demonstrere "en ganske bestemt opfattelse af bevidsthedens "væsen". "13

I Freuds udvælgelse af denne analogi og udredningen af onkel-drømmen kan vi se, hvordan halvfemsernes politiske virkelighed i form af sagen om professoratet havde gennemtrængt hans psykiske liv. I analysen af Irma-drømmen videregav Freud til læserne blot sin følelse af personlig faglig magtesløshed, noget der nemt kunne udledes af drømmens manifeste indhold. I onkel-drømmen trængte han gennem det manifeste indholds dunkle overflade og fandt politik i det latente indhold. Da Freud berettede om baggrunden for onkel-drømmen, skrev han om oplysningerne om de "konfessionelle hensyn", som forhindrede hans udnævnelse, at de skønt de "ikke fortalte mig noget nyt....måtte bestyrke mig i min resignation."14

Han gjorde ikke klart, hvad hans analyse af onkel-drømmen viser os - at skønt han prøvede politisk resignation i sit vågne liv, gjorde hans ønske om at befri sig fra antisemitisme sig gældende i hans drømme. Og selv dér forvrængede den "sekundære magts" styrke - den censor, der repræsenterer den sociale virkelighed - den drømmendes ønske om befrielse fra jødernes skæbne til nedrakning af, d.v.s. aggression imod, jødiske venner og kolleger.

I den tredje drøm Freud analyserede udførligt (drømmen om den botaniske monografi), kom hans fader ind i billedet gennem to erindrings-episoder. De fremstillede ikke hans personlighed i noget smukt lys. I den ene episode gav faderen sin lille-dreng en bog, som han skulle ødelægge - "det var næppe pædagogisk forsvarligt." I den anden bebrejdede faderen sin halv voksnede søn hans ødsle bogindkøb.15 I drømmebogen optrådte fader Jakob Freud således først i en lidet lovende rolle som den anti-intellektuelle, der bremsede den lille Sigmund - den fremtidige videnskabsmand - således som den politiske verden gjorde det på et meget senere tidspunkt.

Med dette fund fra barndommen varslede Freud det næste problem i sin videnskabelige udvikling - vigtigheden af de infantile oplevelser i drømmelivet. Det viser sig ironisk nok, at Freud i kapitel 5 under overskriften "Det infantile som drømmekilde" har koncentreret det vigtigste politiske materiale - erindringer og drømme - der findes i *Drømmetydning*. På jagt efter kilden til sin egen "sygelige ærgerrighed" åbnede Freud sluserne for erindringer om barndom og tidlig ungdom. Dermed åbnede han op for en politisk stormflod.

Hvilke almene love der end gælder for barndomsoplevelser, ud-

spiller de sig altid i et specifikt kulturelt milieu. Hvad Freud generobrede i selvanalysen var det østrigske 1860'er-miljø, præget af den nyligt sejrige liberalisme. Han genkaldte sin faders begejstring for de nye liberale ministre i 1867 - "vi havde illumineret huset til deres ære." Når hans tanker vendte sig "fra den triste nutid...tilbage til borgerministeriets forhåbningsfyldte tid," huskede Freud, hvordan "enhver flittig jødedreng bar...en ministers portefølje i sin skoletaske." En omvandrende digter i Prateren spåede, at den unge Sigmund ville blive kabinetsminister - til hans forældres begejstring, må man formode.¹⁷ Helt frem til slutningen af sin gymnasietid planlagde Freud faktisk at studere jura, den slagne vej til en politisk karriere - utvivlsomt med faderens opmuntring, når man tænker på de faderlige værdier. Hans ambitioner blev yderligere styrket af den skolekammerat han forguede mest af alle, Heinrich Braun. Braun var på det tidspunkt militant tysk demokrat og blev senere en af Centraleuropas mest fremtrædende socialistiske intellektuelle.¹⁸

I dette miljø af klar og tillidsfuld halvtredser- og tresser-liberalisme tilegnede Freud sig de politiske værdier, han bevarede hele sit liv: forsvar for Napoleon som erobreren af det tilbagestående Central-europa; foragt for de kongelige og for aristokratiet (i 1873, da han gik i gymnasiets afgangsklasse, havde han stolt nægtet at tage hatten af for kejseren); uudslukkelig beundring for England, især for den store puritaner, Oliver Cromwell, som Freud, seksualitetens frigører opkaldte sin søn nummer to efter; og fremfor alt en fjendtlig indstilling til religion og især til Rom.

Efter at have genkaldt sig sin barndoms begejstring over de liberale ideer i drømmeanalysen og i mindet om dens lyse politiske håb, indfører Freud pludselig læseren af *Drømmetydning* i, hvad der kun kan kaldes hans Rom-neurose.

Ligesom de fleste kultiverede østrigere i sin generation var Freud gennemsyret af klassisk kultur. Efter at han var faldet over analogien mellem sit eget arbejde som dybdepsykolog og arkæologens arbejde, blomstrede hans milde interesse for antikken op til en glødende lidenskab. Han læste begærligt Jakob Burckhardts nyligt udkomne *Græsk kulturhistorie*, der var rig på stof om primitive myter og religion. Misundelig læste han Heinrich Schliemanns biografi - Schliemann, der opfyldte et barndomsønske ved opdagelsen af Troja. Freud påbegyndte den berømte samling af antikke kunstgenstande, som kom til at udsmykke hans kontor i Bergstrasse. Og han dyrkede et nyt venskab blandt Wiens akademiske elite - og det var særdeles sjældent i denne tilbagetrukne periode - Emanuel

Löwy, professor i arkæologi. "Han holder mig oppe til kl. 3 om morgenen," skrev Freud bifaldende til Fliess. "Han fortæller mig om Rom."¹⁹

Freud opdagede snart, at Rom havde antaget karakter af et neurotisk symptom, skønt det i begyndelsen var en hobby, han havde dyrket for afspændingens skyld. Han blev grebet af en ubevingelig lyst til at besøge Rom. Når han gik i stå med sit arbejde på drømmebogen i 1898, kunne han ikke foretage sig andet end at studere topografiske planer over Rom, "som jeg higer efter med en næsten pinefuld længsel."²⁰

Freud rejste til Italien fem gange mellem 1895 og 1898 uden nogensinde at nå Rom. En hæmning holdt ham tilbage. I *Drømmetydning* fortæller Freud om fire Rom-drømme, som alle på den ene eller anden måde antyder forløsning eller opfyldelse, der aldrig helt nås.²¹ Selv det manifeste indhold af disse drømme er uhyre sigende. Freud sammensmelter drømmebilleder af det katolske Rom med jødiske ideer og situationer. I en drøm viser Rom sig som "det forjættede land set på lang afstand", hvilket tyder på at Freud har det samme forhold til Rom som Moses til Israel. Skønt Freud ikke siger det, synes dette syn at udtrykke et forbudt ønske - en længsel efter tilpasning til den ikke-jødiske verden, som hans strenge samvittighed i vågen tilstand - og selv han drømmecensor - ville forbyde ham. Han identificerer også Rom med Karlsbad, Bøhmens berømte kursted, en fornøjelsesby, en by til at hvile og blive helbredt i; kort sagt en jordisk mulighed for rekreation, "genskabelse", for genopstandelse. I analysen af denne drøm sammenligner Freud sig selv med en fattig blid jødisk person i en af de jiddisch-sprogede historier, han holdt så meget af. Fordi den lille jøde ikke havde penge til togbilletten til Karlsbad, tævede konduktøren ham ved hver station; men han fortsatte ufortrødent på sin *via dolorosa* (Freuds udtryk). Således havde det ophøjede billede af Moses-Freud, der så Israel-Rom "på lang afstand", en ydmyg analogi i billedet af den lille jøde-Kristus-Freud, der nåede Karlsbad-Rom ad sin *via dolorosa*. En tredje drøm forstærker den kristne tematik, men forskyder den til det antikke, hedenske Rom. Fra et togvindue ser Freud hen over Tiberen Engelsborg, som på én gang er et paveslot og en romersk kejsergrav. Som for at martre ham kører toget før han kan bevæge sig over den Hellige Engels Bro for at nå borgen - en bygning der både rummer begravet hedenskab og kristen frelse.

Freud analyserer ikke disse drømme fuldt ud i *Drømmetydning*. Skønt han accepterer, at ønsket om at komme til Rom - "for mit

drømmeliv blev til en forklædning og symbol for flere andre varmt nærerede ønsker..." - afslører han kun ét af dem helt. Han finder nøglen til det i Hannibal: "Lige så lidt som ham var det mig beskåret at se Rom..."²² Denne idé får Freud til at genkalde sig en barndomsscene, i hvilken han finder en del af kilden til sin Romneurose. I den scene løb politisk pligt og ødipal aggression sammen.

Da Sigmund var ti eller tolv år gammel (1866-68) forsøgte hans far at illustrere for ham, hvor meget liberalismens sejr havde forbedret jødernes situation. Han fortalte sin søn, hvordan han tidligere var blevet offentligt ydmyget af en anti-semitisk slyngel - "en kristen" kalder Freud ham demonstrativt. Ved at spørge fandt Freud ud af, at hans far hverken havde protesteret eller ydet modstand mod nedværdigelsen. Lille Sigmund var rystet over sin fars "mangel på heltemod." Som kontrast opstillede han en anden situation, "der svarede bedre til mine følelser, nemlig den scene hvor Hannibals fader... foran husalteret lader sin søn sværge, at han vil tage hævn over romerne."²³

At "tage hævn over romerne" - det var både et løfte og et projekt. Som projekt var det på én gang politisk og sønligt. Hos de fleste andre store skabende Wienere, som var Freuds samtidige, antog generationsopgøret en specifik historisk form - forkastelse af deres fædres liberale trosbekendelse. Således vendte Gustav Mahler og Hugo von Hofmannsthal sig begge mod en barok, katolsk tradition. Sådant forholdt det sig ikke med Freud, i det mindste ikke bevidst. Han definerede sin ødipale position på en sådan måde, at han kunne overvinde sin far ved at virkeliggøre den liberalisme, som faderen havde bekendt sig til, men ikke turdet forsvare. Freud-Hannibal som "semitisk general" skulle hævne sin svage fader overfor Rom, det Rom som symboliserede "den katolske kirkes organisation" og Habsburg-regimet, der understøttede den.²⁴

Vi bemærker naturligvis straks, at drengen Freuds Rom i tres-

²² Freuds identifikation af Hannibal med Napoleon - "begge gik over Alperne" - og hans heltetilbedelse af Napoleons marskal Masséna, viser at Habsburg-kejserdømmet i det hele taget spillede en stor rolle i hans barndoms kamp mod kristendommen. Lille Sigmund læste om Masséna i Louis Adolphe Thiers *Konsulatets og kejserdømmets historie*, "en af de første bøger jeg fik i hænde, da jeg havde lært at læse..." Masséna var Freuds "erklærede yndling" før han stiftede bekendtskab med Hannibal. Han var født samme dag som Freud et hundrede år tidligere, og Freud troede fejlagtigt, at han var jødisk. Masséna kæmpede ikke blot mod de katolske styrker i Italien, men besatte Wien og opslugt sit hovedkvarter i Leopoldstadt (senere det jødiske kvarter som Freud voksede op i).

serne - uhyggeligt fjendtligt og bureaukratisk - er helt anderledes end drømmenes og længslernes Rom, som det så ud for den modne Freud i halvfemserne. Det første er genstand for had, en fjende der skal besejres, det andet er genstand for lyst og skal erobres med kærlighed. Freud siger ikke noget direkte om forskellen eller forholdet mellem de to. Men han giver et fingerpeg, da han mindes en klassisk tysk forfatters spørgsmål: "Det er tvivlsomt, hvem der med størst iver ilede frem og tilbage i sin stue, efter at han havde bestemt sig til at tage til Rom: konrektor Winckelmann eller feltherren Hannibal?"³ Uden at tøve identificerer Freud sig med Hannibal og følger i hans fodspor - mod fiasko.

"Lige så lidt som ham, var det mig beskåret at se Rom."²⁵ Her skjuler Freud en vigtig sandhed for os og måske også for sig selv omkring sit problem med politisk skyldfølelse som videnskabsmand og søn. Hans modne drømmes og længsles Rom er tydeligvis et kærlighedsobjekt.²⁶ Det er ikke Hannibals Rom, men Johann Joachim Winckelmanns, den store arkæolog og kunsthistoriker, der levede i det attende århundrede. Han nærede en brændende kærlighed til Rom som den europæiske kulturs moder. Winckelmann var protestant, men overvandt sine skrupler og blev katolik for at tage til Rom og forfølge sin lidenskab for den klassiske oldtid som pavelig bibliotekar. Han overvandt sin samvittighed for at tjene sin videnskab, sin *amor intellectualis* til Rom.^{oo}

- I en fodnote skriver Freud: "Den forfatter hos hvem jeg læste dette sted må have været Jean Paul." *Drømmetydning* I, 222, note 22 (o. a.).
- "Det er kærlighed til videnskaben og kun den" skrev Winckelmann, "der kan bevæge mig til at være lydhør overfor det forslag, man har stillet mig." Citeret i Carl Justi, *Winckelmann und seine Zeitgenossen* (5 udg., Köln, 1956), I, 371. Den første udgave af denne klassiske biografi udkom i Freuds gymnasietid. Andenudgaven blev udgivet i 1898, da Freuds interesse for arkæologi var på sit højeste, og han havde genoptaget arbejdet med drømmetydning, herunder drømmene om Rom. Justis biografi afslører bemærkelsesværdige ligheder mellem Winckelmanns og Freuds liv og intellektuelle positioner: fattigdom, en stærk følelse af lav social status, manglende held til at opnå en intellektuelt tilfredsstillende ansættelse eller tilstrækkelig faglig anerkendelse, en række intense venskaber med homoseksuelle overtoner, had til politisk tyranni, fjendtlig indstilling til organiseret religion, en arbejdsmæssig krise i fyrre-års-alderen som resulterede i et "første værk" af en ny og revolutionerende art. De fleste af disse træk kommer tydeligt frem i Goethes skarpsindige essay fra 1805, "Winckelmann" i *Goethes Werke*, udg. Eduard von der Hellen (Stuttgart, 1922) XV, 65-93. (Noten fortsættes på næste side.)

Winckelmann eller Hannibal? Videnskabsmand eller politiker? Freud havde stået overfor et sådant valg før, i 1873, da han ændrede sine karriereplaner i gymnasiet. Beruset af Goethes erotiske beskrivelser af Moder Natur havde den unge Freud besluttet sig til at læse naturvidenskab i stedet for jura ved universitetet og således følge i naturvidenskabsmanden Winckelmanns fodspor - en "blød" naturvidenskabsmand lige som Freud.

Om halvfemserne skrev Freud: "Den betydning, som den antisemitiske bevægelse senere har fået for vort følelsesliv, hjalp de tanker og følelser fra denne tidligere tid til at blive fikseret."²⁷ Hannibals og hans fars ånd viste sig igen for at kræve "hævn over romerne." Den spærrede Freuds adgang til Winckelmanns Rom - nydelsens, moderskabets, tilpasningens og opfyldelsens Rom. Videnskaben måtte besejre politikken og bortmane faderens ånd.

III

Disse mål nåede Freud ved hjælp af, hvad han kaldte "En revolutionær drøm." Beskrivelsen og analysen af denne drøm er helt central for Freuds påvisning af princippet om, at et barndomsønske er den afgørende determinant når det gælder drømmes betydning.²⁸

Det var i august 1898, Freud drømte den revolutionære drøm - et tidspunkt, der var særligt mættet med politik. Efter en vinter med voldsomme uroligheder mellem tjekkere og tyskere, især på universiteterne, var det ømtålelige spørgsmål om sprogrettigheder stadig uafklaret. Parlamentet var stadig lammet, da de tyske partier nægtede at opgive deres obstruktionstaktik før regeringen ophævede de sprogvedtægter, som favoriserede tjekkerne. I juni havde der været voldsomme antisemitiske uroligheder i Galizien. Ud over disse vanskeligheder var der det irriterende, akutte problem om fornyelse af

I et mere romantisk essay "Denkmal Johann Winckelmann" vurderer Herder Winckelmann som en afklaret og stoisk heltefigur indenfor naturvidenskaben i en tidsalder, der er præget af fordomme og de herskendes stupiditet (*Herders Sämliche Werke*, udg. Bernhard Suphan (Berlin 1892) VIII, 437-83). Freud ville have genkendt sig selv endnu klarere i denne version end i Goethes. Skønt Freud havde et grundigt kendskab til de tyske klassikere, har jeg været ude af stand til at konstatere om han faktisk læste nogen af de nævnte bøger; men det forhold at Hannibal-Winckelmann-kontrasten spillede en central rolle i hans analyse tyder på, at han havde kendskab til Winckelmanns karakter og mål.

1867-forliget angående de økonomiske og finansielle relationer mellem den østrigske og den ungarske halvdel af dobbeltmonarkiet.

Greve Franz Thun, der havde været østrigsk ministerpræsident siden d. 7. marts 1898, brugte det meste af sin sommer til at forhandle om et foreløbigt forlig mellem det østrigske og det ungarske kabinet - forhandlinger som nødvendigvis måtte regne med udsigten til modstand fra både tyske og ungarske nationalister i de respektive parlamenter. Thun selv var ærkearistokrat, en stor landbesidder og leder af den bøhmiske adels parti; kort sagt, en feudal politisk bureaukrat af den gamle skole. Skønt grev Thun styrede mod et kompromis med tyskerne, drev deres aggressivitet ham til at tage strenge forholdsregler i brug mod dem, og han blev snart genstand for deres inderlige had.²⁹ Det var denne figur, der blev Freuds hovedmodstander i den revolutionære drøm.

Ironisk nok blev 1898, et år præget af lammelse og kaos, også fejret som halvtredsåret for kejser Franz Josefs tronbestigelse. Efter som kejseren havde overtaget magten under 1848-revolutionen, blev også denne omvæltning genkaldt i offentligheden og i Freuds bevidsthed.³⁰

Den dag Freud drømte sin revolutionære drøm tiltrådte han en ferierejse med sin familie til Aussee.³¹ Mens han ventede på sit tog på Wiens Westbahnhof, genkendte han grev Thun, der spankulerede ind på perronen. Freud gik ud fra, som rigtigt var, at greven var på vej til kejserens sommerresidens i Ischl, hvor det foreløbige østrig-ungarske økonomiske forlig blev udarbejdet - den såkaldte Ischl-aftale. I sin fremtoning, som i sin politik, var grev Thun "feudalherre fra top til tå." "Han var høj og tynd, klædt med den yderste elegance og lignede snarere en englænder end en bøhmer," erindrede en af hans underordnede. "Hans monokel forlod aldrig hans øje."³² Nu viste greven sin aristokratiske stil, idet han gik gennem billetkontrollen. Skønt han ingen billet havde, viftede han kontrolløren til side og steg ind i en luksuriøs kupé. Ministerens hovmodige opførsel fik al Freuds uvilje mod aristokratiet til at vælde op i ham. Han tog sig i at fløjte en oprørske arie fra Mozarts *Figaros bryllup*: "Vil De danse, kære greve/ Vil De danse, kære greve/ Skal jeg røre citherens strenge?"

Drømmen på toget bar præg af dette tilfældige møde og de følelser det vakte. Det fik Freuds nuværende politiske holdninger til at glide sammen med fortidige politiske oplevelser og scener og billeder fra historien. I drømmens åbningsscene deltog Freud i et studentermøde på universitetet, hvor grev Thun (eller en konser-

vativ forgænger, grev Taaffe) var i færd med at forklejnne tysk nationalisme. På sin hånlige måde nedgjorde aristokraten de tyske nationalistes symbolske blomst som en slatten plante - følfod (tysk, *Huflattich*) som Freud via ordets lyd associerer med flatulens - afgang af tarmluft. Taleren antydede altså kort sagt, at de tysksindede studenters kamp ikke var en skid værd. Til sin egen overraskelse farer Freud op i vrede reaktion mod ministerens foragtelige bemærkninger. Ved analysen af denne scene identificerede han sig med Adolf Fischhof, der læste medicin og var en af de studenterledere, der var med til at udløse 1848-revolutionen på universitetet og videreføre den til den større politiske scene.[°] Freud opdagede endnu en jødisk mediciner-politiker i drømmen - sin forhenværende medstuderende, Victor Adler. I 1898 var Adler blevet leder af det østrigske socialdemokrati. Under analysen af den revolutionære drøm, huskede Freud, at han havde trodset Adler, som han misundte kraftigt og anså for konkurrent i en tysk nationalistisk studenterorganisation, som de begge tilhørte i 1870'erne.³³ Fischhof og Adler havde vist, at man kunne være både jødisk læge og politisk leder - noget som Freud bogstaveligt talt havde nægtet var muligt, da han skulle træffe sit valg af karriere.^{°°} ³⁴ Selv da Freud lod sit længe undertrykte politiske ønske udfolde sig i drømmen og ved analyse gravede de figurer op, som beviste at hans ungdoms drøm om en politisk rolle kunne være gået i opfyldelse, undlod han at føje brikkerne sammen for læseren og sandsynligvis også for sig selv.

I drømmens konstruktion flygtede Freud pludselig fra den politiske scene efter sit vredesudbrud mod ministeren. Hans tilbagetog foregik gennem universitetets sale, d.v.s. gennem det akademiske system. Da han flygtede ud på gaden prøvede han at komme ud af byen, til et eller andet sted, hvor "hoffet ikke opholdt sig." I overensstemmelse hermed var slutscenen på jernbanestationen, hvor det hele var begyndt i hans vågne liv. Dér fandt Freud sig på perronen i selskab med en blind mand, som han i analysen genkendte som sin døende fader. Freud holdt uringlasset for den hjælpeløse,

° Ligesom Freud var Fischhof en fattig jøde, født i Mähren. Han blev læge fordi der før 1848 ikke var anden akademisk løbebane åben for hans race. Da revolutionen brød ud havde han den samme stilling som senere Freud: *Sekundaartz* (turnuskandidat) på Det Kongeligt-kejslerlige Hospital i Wien. Sml. Richard Charnatz, *Adolf Fischhof* (Stuttgart, 1910), ss.14, 17-31.

°° "En ministerkarriere er udelukket for en medicinsk uddannet," skrev Freud om sin beslutning om at opgive juraen i 1873.

gamle mand, idet han var klar over at billetkontrolløren ville se den anden vej. Sådan ender drømmen.

I og med denne scene havde drømmen gjort sit arbejde ved at opløse politiske impulser og politisk skyld. Før drømmen havde Freud stået overfor den magtfulde grev Thun som en før-revolutionær Figaro med det undergravende ønske at sætte tonarten overfor greven. Hans nuværende situation, præget af politisk magtesløshed og vrede, dominerede denne fantasi i vågen tilstand. Ved sin udfordring af greven havde han i drømmen levet op til sin ungdoms forpligtigelse overfor anti-autoritær politisk aktivisme, som også var hans ubetalte gæld til faderen.

Det er let for den moderne læser at glemme den dristighed - halvt frækhed, halvt mod - som var nødvendig, når Freud skulle præsentere den revolutionære drøm og dens optakt for sine samtidige. Grev Thun sad trods alt stadig i spidsen for regeringen, da Freud sendte de sidste sider af manuskriptet til trykkeren i begyndelsen af september 1899. I den revolutionære drøm, Freuds sidste, eksplosive afskedssalut til politikken, entrede han slagmarken som en liberal-videnskabelig David mod en særdeles virkelig politisk Goliat, den siddende ministerpræsident. Han blotlagde sine politiske og sociale holdninger på en måde, der ikke kunne misforstås. Og dog leder mødet mellem den lille jødiske læge og den magre aristokrat tanken i retning af en duel à la Don Quijote, på én gang heroisk og latterlig. I sin analyse fandt Freud ikke så meget civilkurasje som et "latterligt, i min vågne tilstand forlængst undertrykt storhedsvanvid."³⁵ Det besynderlige møde mellem Freud og Thun havde bragt det op til overfladen.

Hverken drømmen eller Freuds fortolkning af den, fandt sit hvilepunkt i bekræftelse eller forkastelse af en bestemt politisk holdning, ikke engang grev Thuns. Freud pegede indirekte på sit ideologiske ståsted, idet han i drømmen så sig selv forkaste både en aristokratisk autoritet (Thun-Taaffe) og en socialistisk (Adler, den ældre og dristigere bror). Det "politiske" problem blev opløst i slutscenen på perronen, hvor drømmetankerne erstattede den døde far med den levende greve. Her fandt flugten fra politik gennem universitetet og den videnskabelige lægegerning sin retfærdiggørelse. Freud *var* altså blevet "minister" - som profeten i Prateren havde forudsagt - ikke minister i politisk, men i medicinsk forstand i og med at han tog sig af (på engelsk: 'ministering to', o.a.) sin døende far. Ikke general som Hannibal, men videnskabsmand som Winkelmann.

Hvad var Freuds fortolkning af den revolutionære drøm? Det er påfaldende, at han ignorerede den flugt fra politikken, som er så iøjnefaldende i drømmens opbygning og manifesterede indhold. I stedet koncentrerede han sin analyse om slutscenen på perronen, hvor han placerede hele den revolutionære drøms grundlæggende mening. Freud erindrede to episoder fra sin barndom, hvor hans far havde skældt ham ud for at lade vandet. I den ene fandt han endelig den personlige barndoms-kilde til den "sygelige ærgerrighed", før den i hans ungdom var blevet overført til det politiske område og i hans manddom til det faglige. I den pågældende episode havde lille Sigmund "(sat sig) ud over det diskretionsbud, at man ikke forretter naturlige fornødenheder i forældrenes soveværelse, mens de er til stede." Hans lidet følsomme fars udkældning havde karakter af en profeti, der lød som en forbandelse: "Der bliver intet af den knægt." I den sidste scene af den revolutionære drøm vendte den voksne Dr. Freud denne situation om. I stedet for at den stærke far skælder den svage søn ud for at lade vandet, hjælper den stærke søn den svage far med at lade vandet - "...som om jeg ville sige: "Der kan du se, jeg blev alligevel til noget"." Der bliver taget intellektuelt hævn, ikke over Rom og ikke over grev Thun, men over faderen. Ligesom faderen erstatter premierministeren på perronen således erstatter fadermordet politikken.

Ligger der ikke endnu mere i dette - en hævn mod politikken selv? Freud antydede, at det forholdt sig således i en fodnote, hvor han forbandt sin sejr over faderen med sin sejr over politikken:

"...hele drømmens indhold, der er rebelsk, majestætsfornærmende og håner den høje øvrighed, har sin oprindelse i et oprør mod faderautoriteten. Fyrsten kaldes landsfader, og faderen er den ældste, første, for barnet eneste autoritet, af hvis magtfuldkommenhed i løbet af den menneskelige kulturhistorie de andre sociale øvrigheder er fremgået..."³⁶

I denne passage antydede den modne Freud sin politiske teori, hvis centrale princip er, at al politik kan reduceres til urkonflikten mellem far og søn.³⁷ På mirakuløs vis indeholdt den revolutionære drøm denne konklusion i selve sin opbygning - fra politisk konfrontation gennem flugten ind i det akademiske til sejren over faderen, som har erstattet grev Thun. Fadermord erstatter kongemord; psykoanalysen besejrer historien. Politikken neutraliseres af en antipolitisk psykologi.

"Wissen macht frei" - således lød den østrigske liberalismes storlåede slogan. Freud havde ikke betalt sin gæld til faderen som

revolutionær læge som Adolf Fischhof i 1848 eller Victor Adler i 1898. I stedet ville Freud betale den som videnskabelig befrier. Han opløste Hannibals ed gennem sin anti-politiske opdagelse af de infantile oplevelsers primat i bestemmelsen af den menneskelige adfærd og med denne opdagelse var en ny vej åbnet til Rom.

IV

Før Freud kunne tage til Rom måtte han fuldføre endnu to opgaver, som var dikteret af sejren over politikken og over faderen i den revolutionære drøm. Han måtte sende sin fars spøgelse til et passende Valhal og han måtte almengøre sin personlige oplevelse som videnskabeligt resultat. Han løste den første opgave gennem en drøm om Ungarn, den anden gennem en myte om Theben.

Drømmen om Ungarn må være drømt nogen tid efter oktober 1898, da grev Thun stadig kæmpede med sit problem - at forene de to halvdele af kejserriget, den østrigske og den ungarske. Efter at begge regeringer havde tilsluttet sig Ischl-aftalen gjorde de ungarske nationalister oprør. Ligesom tyskerne i Rigsrådet benyttede de ungarske nationalister sig af obstruktion i deres parlament, og i februar væltede de den regering, der havde underskrevet aftalen. Det var i denne situation, at Freud i sine drømme tildelte sin far den vigtige rolle som fredsstifter. Freud gengav sin drøm som følger:

"Min fader har efter sin død spillet en politisk rolle hos magyarerne, samlet dem politisk; *jeg ser herved et lille utydeligt billede*: en menneskemængde ligesom i Rigsdagen; en person, der står på en eller to stole, medens andre står omkring ham. Jeg mindes at han på sit dødsleje lignede Garibaldi så meget, og glæder mig over, at denne forjættelse alligevel gik i opfyldelse".³⁹

Ja, forjættelsen var sandelig gået i opfyldelse! Her optrådte Freuds far som syntesen af de østrigske og tyske liberales traditionelle allierede mod Habsburgerne - de italienske og ungarske nationalister. Som Garibaldi var fader Freud en moderne Hannibal, en populistisk militær og politisk helt, som heller ikke evnede at tage Rom (fra paven i 1867). Som ungarsk leder var det Jakob Freuds tur til at tage ministerens plads og løse det ungarske problem, som snart ville vise sig at blive anledning til grev Thuns fald.

Som parlamentarisk hersker og forsoner af de uforsonlige ungare rådede Jakob Freud bod på sine mangler i Sigmunds ungdom. Sammen med elementet der tilsværtede faderen fandt Freud i drøm-

men ønsket om, at hans fader skulle fremstå "stor og uplettet" for sine børn efter sin død. Freud kommenterer ikke det forhold, at den fædrene ophøjelse skulle være politisk. Grundindholdet i drømmen er tydeligt nok: - en sejrrig fader Garibaldi-Freud i Ungarn overflødiggjorde sin søns politiske aktiviteter og slog streg over gælden fra 1868.

Freuds anden opgave for at skabe fri bane til Rom var faglig - at drage de teoretiske konsekvenser af den tilskyndelse til fadermord, han havde fundet i den revolutionære drøm. Det gjorde han ved at identificere en mytisk arketype, Ødipus-myten, som skulle give form til hans opdagelse af at "ønsket om forældrenes død måtte stamme fra den tidligste barndom."⁴⁰ Han tilegnede sig Ødipusmyten på en sådan måde, at han tydeliggjorde de *seksuelle* dimensioner, den indeholder. Dermed pressede han drømmetydningen et lag dybere ned end de personlige infantile oplevelser, hvortil han havde sporet og afdækket sine politiske sammenstød, ned til menneskeslægtens barndom. Det mytiske lag er det dybeste i *Drømmetydning*, hvor den individuelle oplevelse af det ubevidste ses indlejret i det primitive menneskes universelle, arketyperiske erfaring. Her slutter den personlige historie sig til det ahistoriske fællesskab.

Vi kan ikke her behandle Ødipus-legendens betydning for Freuds tænkning eller for strukturen i *Drømmetydning*. Lad os kun antyde en ejendommelighed i Freuds behandling af Ødipus, som har at gøre med problemet at neutralisere politikken. Freud hæfter sig ikke ved det forhold, at Ødipus var konge. For Freud, som for Nietzsche og andre moderne filosoffer, var Ødipus' søgen moralsk og intellektuel - for at undgå en skæbne og erhverve selverkendelse. Sådan var det ikke for grækerne. Sofokles' drama *Kong Ødipus* er utænkeligt som andet end *res publica* med dets kongelige helt der bevæges af sin politiske forpligtigelse til at fjerne pesten fra Theben. Skønt Ødipus' skyld er personlig, er hans søgen efter dens oprindelse og hans selvafstraffelse et offentligt anliggende som er nødvendigt for at genoprette den offentlige orden. Freuds Ødipus er ikke så meget konge som en tænker, der søger efter sin identitet og dens mening. Ved at opløse politik i personlige psykologiske kategorier genopretter han den personlige, men ikke den offentlige orden. Dr. Freud lod Theben sygne hen under politikens svøbe, mens han ophøjede sin dræbte fars ånd til konge i drømmen om Ungarn.

Var der da intet tilbage af Hannibal-Freud, intet af Figaro-Freud, intet af Freud, grevens udfordrer i den revolutionære drøm? Det latinske motto på titelbladet antyder et svar: *Flectere si nequeo*

superos, Acheronta movebo (Mægter jeg himlen ej at røre, jeg helvede vækker (floden Acheron)). Disse ord fra Vergils *Æneiden* siges af Juno, den guddommelige forsvarer af den semitiske Dido mod Æneas, Roms grundlægger. Efter at det ikke er lykkedes at overtale Jupiter til at lade Æneas ægte Dido ("at røre himmelen"), hidkalder Juno en furie, Alecto, fra helvede, som slipper frådende seksuelle og militært aggressive lidenskaber løs i Æneas' lejr. Vergil maler et grueligt portræt af Alecto, en Medusa-lignende fallisk kvinde - "Rædsomt er hendes blik, og Slinger bær hun om Issen" - et biseksuelt uhyre.⁴¹ Freud citerer igen Junos ord i sin tekst på et vigtigt sted, hvor han ønsker at pege på den generelle betydning af sin drømmeforskning. Efter at have gentaget citatet, skriver han: "*Drømmetydningen er kongevejen til kendskabet til det ubevidste i sjælelivet.*" Og i en fodnote tilføjer han, at "denne linie fra Vergil her skal symbolisere de undertrykte instinktimpulsers anstrengelser."⁴²

Freud var ikke den første, der brugte Junos trussel om at påkalde helvede som motto for et værk, der havde undergravende implikationer. Igen leder sporet os tilbage til politik, denne gang til socialisten Ferdinand Lasalle.⁴³ Et af Lasalles mest fremragende skrifter, *Krigen i Italien og Preussens forpligtelse* (1859) havde også sentensen *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo* på sit titelblad. D. 17 juli skrev Freud til Fliess at han havde valgt ordene som motto for *Drømmetydning*; i det samme brev, men uden at antyde nogen forbindelse, nævnte han, at han tog "Lasalle-bogen" med sig på ferie som sommerlæsning.⁴⁴ Velbevandret som Freud var i *Æneiden*, behøvede han ikke Lasalle for at blive opmærksom på de linier, der smykkede hans titelblad.⁴⁵

Krigen i Italien indeholdt mange af de temaer og holdninger, vi har fundet i *Drømmetydning*: hadet mod det katolske Rom og Habsburgerne som reaktionens bastioner; sammenkædningen af Garibaldi og ungarerne som forkæmpere for liberalismen og som hos Freud i hans drømmemøde med grev Thun opbakning til tysk nationalfølelse over for østrigsk aristokratisme. Der var yderligere slægtskab i den intellektuelle strategi. Også Lassalle legede med undertrykte kræfter, i hans tilfælde folkets revolutionære styrke. Det er derfor han valgte Vergil-mottoet til sin pamflet. I den forsøgte Lassalle a la Juno at overtale Preussens "højere magter" til at lede det tyske folk i alliance med italienerne i en national enhedskrig mod Habsburger-staten. Men bag hans forsøg på overtalelse lå en trussel: hvis Preussen ikke handlede, ville dets ledere på smertelig vis

komme til at erfare, "i hvilken del af den offentlige mening magten (faktisk) ligger." Lassalle truede således "de højere magter" med en national revolutions latente kræfter, med at oppiske et politisk Acheron.⁴⁷ Freud ville have haft nemt ved at tilegne sig Lassalles tekst ved at overføre antydningen af oprør ved det fortrængtes genkomst, fra politikken til det psykiske domæne.

Indholdet i Freuds drømme bekræfter ofte forhold, som andet kildemateriale kun antyder. I en drøm om Lassalle⁴⁸ fejrede Freud nærmest det psykoanalysens primat over politikken, som hans brug af Lassalles motto indebærer. Sammen med en anden jødisk tysk politisk leder, Eduard Lasker, fungerer Lassalle som symbol på seksualitetens fatale magt for den drømmende Freud. Karakteristisk nok ser Freud i sin fortolkning af drømmen bort fra det forhold, at de faktiske bærere af dette budskab begge var politikere. Han tildeler dem kun betydning som "talentfulde mænd". Begge "gik til grunde for en kvindes skyld," og illustrerede således en skade - i Laskers tilfælde organisk, i Lassalles neurotisk - som var "forårsaget af seksualitet." Freud fandt i drømmen en advarende bekræftelse af sin egen frygt for, som en "talentfuld mand" at gå til grunde for en kvindes skyld. I drømmen bryder Freud også den magt, hans egne seksuelle fristelser udgør, gennem sin kliniske forståelse af neuroserne, mens de to jødiske politikere bliver ødelagt. Seksualiteten er stærkere end politikken, synes drømmen at sige, men videnskaben kan styre den.^o

Som Lassalles Acheron af rasende folkemasser indebar Freuds Acheron af "undertrykte driftsimpulser" afgjort oprørske implikationer for de politiske magthavere. På de sidste sider af *Drømmetydning* gjorde Freud sig umage for at mindske den frygt sådanne opdagelser kunne give anledning til. Igen valgte han sit eksempel fra Roms historie:

"Jeg mener blot, at den romerske kejser i hvert fald havde uret, da han lod en undersåt henrette, fordi denne havde drømt, at han myrdede imperatoren...(det)...ville dog have været på sin plads at mindes Platons ord om, at den dydige nøjes med at drømme om det, som den udydige gør i virkeligheden. Jeg finder det derfor bedst at frikende drømme."^{oo 49}

Freud havde gjort sig fortjent til disse linier med deres trøsterige budskab til de "højere magter", som måske ville blive alarmeret af

^o Drømmen hedder "Autodidasker" med det ene ord, der var dens manifesterede indhold.

^{oo} Sidste sætning findes ikke i den danske oversættelse. O.a.

Junos trussel. Han havde gravet sin egen politiske fortid frem gennem drømmeanalyser, han havde overvundet den ved at identificere sine politiske pligter og impulser med sin far og bortforklare dem som hørende til faderens ånd.

Således blev den fortryllelse, der fulgte med Hannibals ed, brudt. Da Freud havde fuldført sit teoretiske arbejde og sin selvanalyse med *Drømmetydning* tog han faktisk i 1901 til "den evige stad", næsten fem år efter faderens død - ikke for at "hævne sig på romerne", men som intellektuel pilgrim og psykoarkæolog i Winckelmanns fodspor. Han skrev: "Det var en overvældende oplevelse for mig, og som du ved opfyldelsen af et længe næret ønske. Det var (også) en lille smule skuffende." Freud beskrev sine forskellige reaktioner på Roms tre skikkelser - den tredje, den moderne, var "fortrøstningsfuld og sympatisk", den anden, det katolske Rom med dets "løgn om frelse", var "foruroligere" og gjorde ham "ude af stand til at glemme mine egne lidelser og alle de andre lidelser jeg ved findes." Kun ved antikkens Roms begejstredes han: "Jeg kunne have tilbudt de ydmyge og ødelagte rester af Minerva templet."⁵⁰

Tænkte Freud over betydningen af denne spontane trang til at tilbede Minerva i hendes ruiner? Ligesom Junos helvedesfurie, Alecto, som Freud havde påkaldt på sit titelblad, var Minerva en biseksuel gudinde. Men mens Junos falliske kvinde udløste terror mod byens grundlæggere, var jomfrugudinden beskytter af den offentlige orden og brugte sit spyd, sin slangekjortel og sit Medusa-skjold til at fordrive bystatens fjender. I 1902, ikke længe efter at Freud havde besøgt hendes tempel i Rom, blev den længe ventede Minerva-statue rejst foran parlamentsbygningen i Wien, et symbol på liberalismens tiltro til et rationelt statssamfund. Hendes visdom var af en særlig art, som bragte forsoning med Jupiter, med nødvendighedens struktur og magtens realitet.

I det brev som indledte dette essay beskrev Freud ironisk sin forfremmelse til professor som en karikatur af en politisk triumf. Vi kan nu se, at hans humor var noget mere bitter, end den så ud på overfladen. Forfremmelsen kom som en personlig og faglig triumf, men havde store moralske omkostninger. Thi mod sin samvittighed greb Freud til det der i Østrig kendes som "protektion" - socialt indflydelsesrige individers hjælp til at sikre et personligt avancement.

"Det var mit eget værk. Da jeg kom tilbage fra Rom var min appetit på livet vokset, min appetit på martyriet var blevet mindre...Så jeg besluttede mig til at overvinde mine skrupler og tage

de nødvendige skridt... Man må søge sin frelse et eller andet sted, og den frelse jeg valgte var professortitlen".⁵¹

Den strålende, ensomme og smertefulde opdagelse af psykoanalysen, som gjorde det muligt for Freud at overvinde sin Rom-neurose, at knæle ved Minervas ødelagte tempel og at befæste sin akademiske status var en førsterangs triumf over politikken. Ved at reducere sin egen politiske fortid og nutid til en biomstændighed ved primærkonflikten mellem far og søn tilbød Freud sine liberale trosfæller en ahistorisk teori om mennesket og samfundet, der gjorde det tåleligt at leve i en verden, som var kommet ud af sin bane og af kontrol.

Oversættelse: Bodil Folke Frederiksen

Noter

- 1 Freud til Wilhelm Fliess, 11. marts, 1902, i Sigmund Freud: *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, udg. af Maria Bonaparte, Anna Freud, Ernst Kris; oversat af Eric Mosbacher og James Strachey (New York, 1954), s. 344.
- 2 lagttagelsen i begyndelsen af afsnittet blev gjort af Goethe om J.G. Lichtenberg, Freuds yndlingssatiriker. Freud citerede den med tilslutning i *Introductory lectures on Psycho-analysis* (1915-16), dansk udg. *Forelæsninger til indføring i Psykoanalysen* (København, 1982), s.38. *The interpretation of Dreams* (1900), dansk udg.: *Drømmetydning* (København, 1982), I, 106. Til behandling af hele problemet, se *Jokes and their Relation to the Unconscious* (1905), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, oversat og udg. af James Strachey et. al. (London, 1953-64), (herefter SE), VIII, *passim*.
- 3 Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, ss. 342,344.
- 4 Freud, *The Interpretation of Dreams*, forord til 2. udg., SE, IV, xxvi.
- 5 Både forløbet og fortolkningen af Freuds træge medicinske og akademiske karriere har været genstand for voldsom debat. Det mest omfattende og bedst dokumenterede forsøg på at forsvare de østrigske akademiske og bureaukratiske myndigheder mod anklager for fjendtlig indstilling, uretfærdighed eller fordomme mod Freud er : Joseph og René Gicklhorn: *Sigmund Freuds akademische Laufbahn* (Wien, 1960). Kurt R. Eissler genopretter balancen til Freuds fordel med yderligere undersøgelser i sin polemiske *Sigmund Freud und die Wiener Universität* (Bern, 1966). Angående længden af Freuds ventetid før han opnåede et professorat, se især sidstnævnte værk, ss. 24-25, 181-83.
- 6 "Dies Österreich ist eine kleine Welt,/ In der die grosse Welt ihre Probe hält." Friedrich Hebbel, citeret i Heinrich Benedikt, udg. *Geschichte der Republik Österreich* (München, 1954), s.14.
- 7 Robert A. Kahn, *The Multinational Empire* (New York, 1950), er den solideste generelle oversigt over den vertikale (nationale) opløsning. Berthold

- Sutter kaster et skarpt lys på nationalitetskrisen i slutningen af halvfemserne i *Die Badenische Sprachverordnungen von 1897* (Graz-Köln, 1965). Om det nye højres fremgang i dets antisemitiske perspektiv, se P.G.J. Pulzer, *The Rise of Anti-Semitism in Germany and Austria* (New York, 1964).
- 8 Freud til Fliess, 23. september 1895, 8. november 1895, 9. februar 1898, Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes 1887-1902*, ss. 124, 133, 245; Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud* (New York, 1953-57), I, 92-93.
- 9 Freud, *Drømmetydning*, I, 120.
- 10 Freud til Fliess, 12. december 1902, Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes 1887-1902*, s. 237. Freud, *Address to the Society of B'nai B'rith*, (1926), SE, XX, 273-74. Freud underforstår, og udgiverne af *Standard Edition* angiver, at Freud blev optaget i B'nai B'rith i 1895. Men Dennis Klein fra University of Rochester har fastslået 1897 som det korrekte år på grundlag af B'nai B'rith protokoller. En nærmere undersøgelse af Freuds venskaber og tilhørsforhold er endnu ikke udarbejdet.
- 11 Erik Erikson har udvidet og uddybet Freuds analyse af dette aspekt af drømmen, idet han gør brug af et begreb om skaberkrise, der optræder i midalderen, i "The Dream Specimen of Psychoanalysis," *Journal of the American Psychoanalytical Association*, II (1954), 5-56. Den mest omfattende og strukturerede analyse er af Didier Anzieu, *L'auto-analyse de Freud et la découverte de la psychanalyse* (Paris, 1959), ss. 24-45. Se Alexander Grinsteins nyttige værk, *On Sigmund Freud's Dreams*, (Detroit, 1968), ss. 21-46 *passim*, for en omfattende og righoldig, men mindre systematisk behandling af denne og andre drømme og for yderligere bibliografi.
- 12 Freud, *Drømmetydning*, I, 118-23, 159-60.
- 13 *ibid.*, ss. 124-25.
- 14 *ibid.*, s. 120.
- 15 *ibid.*, ss. 144-46. Freud analyserer ikke på dette sted betydningen af de tre episoder, skønt hans sprog tydeligt bærer præg af vrede over faderens opførelse.
- 16 *ibid.*, s.159.
- 17 *ibid.*, s. 159-60.
- 18 Freud til Julie Braun-Vogelstein, 30. oktober, 1927, i Sigmund Freud, *Letters of Sigmund Freud*, udg. Ernst L. Freud, (New York, 1964), ss. 378-380; Julie Braun-Vogelstein, *Heinrich Braun* (Stuttgart, 1967), ss. 20-24.
- 19 Freud til Fliess, 30. januar, 1899, 6. februar, 1899, 28.maj, 1899, 5. november, 1897, i Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letter to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, ss. 275-76, 282, 229. Suzanne Bernfeld har med stor forståelse for kulturelle faktorer undersøgt arkæologiens betydning både i Freuds videnskabelige tænkning og psykoanalytisk i hans personlige forsøg på at overvinde skyldfølelse over dødsønsker. Se "Freud and Archeology," *American Imago*, VIII (1951), 107-28.
- 20 Freud til Fliess, 3. december, 1897, 23. oktober, 1899, i Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1897-1902*, ss. 236, 269. Den sidstnævnte dato, hvor han skrev om sin "stadigt mere pinefulde længsel (die Sehnsucht immer quälender)", var årsdagen for hans fars død.
- 21 Freud, *Drømmetydning*, I, 160-64. En senere drøm om Rom, hvor byen er

- ramme for sorg, behandles ikke her. Drømmens betydning for Freuds ambivalensproblem som jøde er påvist på en interessant måde af Peter Loewenberg i "A hidden Zionist Theme in Freuds 'My son, the Myops...' Dream," *Journal of the History of Ideas*, XXXI (1970), 129-32.
- 22 Freud, *Drømmetydning*, I, 162-63.
- 23 *ibid.*, s.163.
- 24 *ibid.*, ss. 162-64.
- 25 *ibid.*, s. 162.
- 26 Dette Rom forbandt Freud (skønt det ikke skete i *Drømmetydning*) med sin ødipale binding til den tjekkiske, katolske barnepige, som havde præsenteret ham for katolicismen og havde givet ham "en fornemmelse af min egen magt," i modsætning til hans jødiske fars mangel på opmuntring. Jfr. Freud til Fliess, 3-4. oktober 1897, 15. oktober 1897, i Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, ss. 219-22. I forlængelse af Freud selv har den psykoanalytiske litteratur overvejende accepteret hans primære identifikation af længslen efter Rom med barnepigen som moder-substitut og ødipalt kærlighedsobjekt. Den har således reduceret de katolske og tjekkiske egenskaber i Freuds drømmebilleder til symboler på denne primære binding og fortolket den hæmning som forhindrede rejsen til Rom som et udtryk for incestforbudet. Se f.eks. Grinstein, *Freuds Dreams*, ss. 75-76, 90-91; Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, I, 5-6, Bernfeld, "Freud and Archeology," *American Imago*, VIII, 114-20; og Kenneth A. Grigg, "All Roads Lead to Rome; The Role of the Nursemaid in Freuds Dreams," *Journal of the American Psychoanalytical Association*, XXI (1973), 108-26. Ved her at lægge vægt på den historiske betydning af spændingen mellem jødisk og katolsk i drømmens manifesterede indhold, søger jeg at genindsætte Freuds politiske og kulturelle erfaringer i den dynamiske og formative rolle de havde i udviklingen af hans psykoanalytiske tanke-system, hvor han i realiteten ophæver den almene histories smerte ved at oversætte den til personlig historie.
- 27 Freud, *Drømmetydning*, I, 162 f.
- 28 *ibid.*, ss. 171-78, *Drømmetydning*, II, 339-41. Min analyse af den revolutionære drøm er på ingen måde fuldstændig. For andre dimensioner se Grinstein, *Freuds Dreams*, ss. 92-160 og William J. McGrath, "Freud as Hannibal: The Politics of the Brother Band", *Central European History*, VII (1974), 47-57.
- 29 Richard Charmatz, *Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907* (2. udg., Leipzig, 1912), II, 128-32.
- 30 Freud, *Drømmetydning*, I, 173.
- 31 McGrath har fastslået at datoen var 11. august, 1898. Se *Central European History*, VII, 47, note 29.
- 32 Rudolf Sieghart, *Die Letzten Jahrzehnte einer Grossmacht* (Berlin, 1932), s.35.
- 33 Martin Grotjahn. "A Letter by Sigmund Freud with Recollections of His Adolescence", *Journal of the American Psychoanalytical Association*, IV (1956), 649-52.
- 34 Freud, *Drømmetydning*, I, 160.
- 35 *ibid.*, s. 176.
- 36 *ibid.*, s. 223, note 45.
- 37 Denne teori blev fremført i *Totem og tabu* (1913), København 1961.

- 38 Ervin Pاملenyi, udg., *Die Geschichte Ungarns*, (Budapest, 1971), ss. 450-54. Ischl-aftalen blev indgået 30. august 1898. Den ungarske opposition indledte obstruktionskrisen, som er baggrund for Freuds drøm i oktober 1898. Grinstein, *Freuds Dreams*, s. 376, foreslår en senere dato, end krisen for mig at se kræver.
- 39 Freud, *Drømmetydning* II, 336.
- 40 Freud, *Drømmetydning* I, 205.
- 41 Vergil, *Æneiden*, København 1964, Syvende sang, 11. 286-571, især 11. 312, 323-29, 445-55.
- 42 Freud, *Drømmetydning* II, 474, 488.
- 43 Denne opdagelse blev gjort af Ernst Simon, "Sigmund Freud, the Jew," Leo Baeck Institute, *Year Book*, II (1957), 301.
- 44 Freud til Fliess, 17. juli, 1899 i Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, s. 286. Freud nævner ikke nogen bestemt titel i sit brev, kun "den 'Lassalle'" (sic). Enkeltværker af Lassalle var ikke let tilgængelige på det tidspunkt, men i halvfemserne blev der udgivet mange samlede udgaver, som indeholdt *Krigen i Italien*. En af disse, Erich Blums *Ferdinand Lassalles politische Reden und Schriften*, udkom i Leipzig i 1899, da Freud var ved at afslutte manuskriptet til *Drømmetydning*.
- 45 Han citerede dem første gang i et brev til Fliess, 4. december, 1896. Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, s. 172.
- 46 Ferdinand Lassalle, *Gesammelte Reden und Schriften*, udg. Eduard Bernstein (Berlin, 1919), I, især 16-17.
- 47 *ibid.*, s.112. Se hans åbenhjertige diskussion af sin politiske strategi i et brev til Marx, uden dato (midt i maj), 1859, i Franz Mehring udg., *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle* (Stuttgart 1902), IV, 150.
- 48 Freud, *Drømmetydning*, II, 248-51.
- 49 *ibid.*, s. 482.
- 50 Freud til Fliess, 19. september, 1901, Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, ss. 335-36.
- 51 Freud til Fliess, 11. marts 1902, Freud, *The Origins of Psycho-analysis: Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes, 1887-1902*, s.342.